

Eesti Keskerakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ning Isamaa ja Res Publica Liidu Koalitsioonilepe täismahus.

Eessõna

Eesti Vabariik tähistab peagi 100. sünnipäeva. Meie omariiklus tugineb kõigi meie inimeste töö ja pühendumisel. Tunnustame iga inimest, kes on andnud oma panuse Eesti elu edasiviimiseks. Kahjuks on meie riik täna majanduslikus seisakus ning riigijuhtimine vajab uusi mõtteid ja lahendusi.

Meie peamine väljakutse on Eesti rahvastikuprobleemide lahendamine. Eesti elanike arvu taas tõusule viimiseks soovime tõsta kõigi inimeste heaolu, pikendada tervelt elatud aastaid ning kutsuda kõiki Eestist lahkunud inimesi kodumaale naasma. Iga seaduseelnõu ja programmiline dokument peab panustama rahvastikukriisi lahendamisse ja väljarände pidurdamisse.

Eesti kuulub juba üle 12 aasta Euroopa Liitu, kuid vahe jõukamate riikidega on endiselt suur ning Eesti inimeste sissetulekute ebavõrdsus on Euroopa üks suurimaid. Meie eesmärk on elavdada majandust ning viia majanduskasv kõigi Eesti inimesteni. Pingutame Eesti elanike elukvaliteedi tõstmise nimel nii maapiirkondades kui ka suuremates keskustes.

Seisaku murdmiseks vajab Eesti koostöövõimelist, seesmisele usaldusele toetuvat, laiapõhjalist ja ideedele avatud valitsust. Lubame, et me ei langeta otsuseid üksnes enese tarkusest, vaid kuulame ettevõtjaid, eksperte, vabakonda ja opositsioonierakondi. Soovime kaasata ja kõnetada kõiki Eesti inimesi, sõltumata soost, vanusest, maailmavaatest või rahvusest.

Me ei koorma valitsuslepet loosunglike lubaduste ja arvukate detailidega. Meie selge eesmärk on realselt ära teha oluliselt rohkem, kui oleme kirja pannud. Lähtume oma tegevuses lepingus välja toodud aluspõhimõtetest, aga ka Eestis ja maailmas toimuvatest muutustest ning eeskätt Eesti inimeste ootustest. Oleme alati avatud uutele algatustele ja lahendustele – mitte ükski idee pole üleliigne.

Eesti Keskerakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ning Isamaa ja Res Publica Liidu valitsuse peamine eesmärk on hoida ja tugevdada meie julgeolekut, viia Eesti välja majandusseisakust, suurendada ühiskondlikku heaolu ja sidusust ning pöörata Eesti rahvaarv taas tõusule.

I Välis- ja julgeolekupoliitika ning riigikaitse

Eesti välis- ja julgeolekupoliitika on järjepidev ning rajaneb laiapõhjalisel poliitilisel konsensusel. NATO ja Euroopa Liidu liikmelisus ning sellest tulenevad partnerlus- ja liitlassuhted on Eesti julgeoleku ja heaolu olulisimaks garantiiks.

- Praeguses julgeolekuolukorras ei ole Eesti välisteenistusele suunatud ressurss piisav. Peame vajalikuks seda oluliselt suurendada. Suuname rohkem tähelepanu Eesti julgeoleku- ja välismajandushuvide edendamisele ning kaitsele.
- Töötame viivitamatult välja Eesti Euroopa Liidu eesistumise prioriteetid ning tagame eesistumise eduka korralduse.
- Tähtsustame jätkuvalt Euroopa Liidu idapartnerluspoliitikat.
- Peame vajalikuks säilitada lähedased partnerlussuhted Suurbritanniaga ka pärast Ühendkuningriigi lahkumist Euroopa Liidust.
- Eesti julgeoleku tagamisel omavad erilist kaalu kahepoolsed suhted Ameerika Ühendriikidega.
- Eesti huvides on julgeoleku, stabiilsuse ja heanaaberlike suhete edendamine kogu meie regioonis.
- Eesti toetab Euroopa Liidu ja NATO ühiseid poliitikaid, mis on suunatud Ukraina suveräänsuse kaitsmisele ja territoriaalse terviklikkuse taastamisele. Venemaa-vastaste sanktsioonide leevendamise eelduseks saab olla üksnes Venemaa naasmine rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete juurde.
- Iseseisva kaitsevõime tugevdamiseks tagame kaitsekulutused vähemalt tasemel 2% SKP-st, millele lisanduvad NATO liitlasüksuste vastuvõtuks vajalikud investeeringud. Toetame NATO heidutusmeetmete tugevdamist ja liitlaste püsivat sõjalist kohalolekut Eestis.
- Looime täiendava riigikaitseinvesteeringute programmi.
- Eesti osaleb jätkuvalt koos oma liitlaste ja partneritega rahvusvahelistes julgeolekut ning rahu tagavates operatsioonides.
- Suurendame ajateenistust läbivate noorte arvu ning peame oluliseks Kaitsealiidu võimekuse arendamist ja liikmeskonna kasvu.
- Ühiskonna vastupanuvõime tagamiseks kriisiolukorras võtame vastu elanikkonnakaitse kontseptsiooni.

II Majanduspoliitika, riiklikud investeeringud ja maksundus

Meie eesmärk on kiirem majanduskasv, mis jõuab kõigi Eesti inimesteni. Eesti konkurentsivõime huvides suurendame riigi investeeringuid. Soodustame enamate inimeste osalemist tööturul ning panustame nende oskuste parandamisse. Meie majandusruum peab ettevõtlusega alustamise lihtsuse kõrval pakkuma ettevõtetele paremaid kasvuvõimalusi.

- Vähendame ettevõtte tulumaksu (14% senise 20% asemel) juriidilisele isikule regulaarselt makstavatelt dividendidelt.
- Rakendame tööjõumaksude tagasimakse või maksukrediidi süsteemi alustavate ja kiiresti kasvavate ettevõtete tööjõumaksude ajutiseks vähendamiseks.
- Viime ellu nullbürokratia programmi.
- Looime bürokraatiavaba ettevõtlusvormi väikeettevõtjatele – ettevõtluskonto teenuste ja kauba müügiks füüsilistele isikutele või kauba müügiks juriidilistele isikutele kuni 25 000 € ulatuses aastas.
- Lihtsustame füüsilisest isikust ettevõtjate maksustamist ja aruandlust.
- Tagame Eesti majanduses suure osakaalu või kasvupotentsiaaliga tööstus- ja teenusmajanduse sektoritele konkurentsivõimelise maksu- ja regulatiivse keskkonna, sh loome IKT sektori arenguprogrammi ja tingimused kaubalaevade Eesti lipu alla toomiseks.
- Toome börsile järgmiste riigi äriühingute vähemusosalused:
  - o AS Tallinna Sadam (kuni 30% aktsiatest);
  - o AS Eesti Energia taastuvenergia ettevõtte Enefit Taastuvenergia (kuni 49%).

- Soodustame konkurentsi pensionifondide turul ja pensionifondide investeringuid Eestisse.
- Moodustame nimetamiskomitee, mis valib riigi äriühingute nõukogu liikmed. Ministrid ei nimeta Riigikogu liikmeid riigi äriühingute ja sihtasutuste nõukogudesse.
- Seame sisse korra, mille alusel suuremad riigi äriühingud hakkavad järgima OMX Baltic Market börsi info avalikustamise reegleid.
- Me ei müü osalust äriühingutes, mille võõrandamine võib suurendada julgeolekuriske ning ohustada elutähtsate teenuste osutamist, mille osas puudub konkurents.
- Võimaldame riigi äriühingutel maksta toetusi üksnes teadus- ja arendustegevuseks oma tegevusvaldkonnas.
- Võtame sihiks müüa riigi osaluse AS-is Eesti Teed ja vähemusosaluse AS-is EVR Cargo ning alustame müügiprotsessi ettevalmistamist.
- Uuendame tööturgu ja töötajate reguleerivaid seadusi, lähtudes töösuhete muutunud olemusest (kaugtöö, renditöö, mitmel töökohal töötamine, jagamismajandus).
- Võimaldame töötajate terviseedendamise soodustamiseks ettevõtetel kuni 100 euro ulatuses kvartalis katta töötajate tervise parandamisega seotud kulusid.
- Muudame toimetulekutoetuse süsteemi, et töö käimine oleks motiveerivam kui toetuse saamine.
- Laiendame praktikavõimalusi ettevõtetes ning suurendame tööandjate osalust õppekavade sisu ja tulemuste kujundamisel.
- Teeme tööturu osapooltele ettepaneku jätkata alampalga tõstmist, arvestades täiendavaid riigipoolseid samme tööhõive suurendamisel ja töötajate kvalifikatsiooni tõstmisel.
- Viime ellu olulisi riiklikke investeringuid, sealhulgas:
  - o Ehitame koostöös Tallinna linnaga välja rahvusvahelise turismi- ja konverentsikeskuse Tallinna Linnahallist.
  - o Loomeme kohalike omavalitsuste elamufondi investeringute toetamiseks.
  - o Ehitame välja lairiba jaotusvõrgu riigi, kohalike omavalitsuste ja erasektoriga koostöös.
  - o Teostame suuremahulisi taristu investeringuid.
- Teeme tulumaksureformi, mis elavdab majandust ja vähendab ebavõrdsust:
  - o Vähendame oluliselt madalat ja keskmist palka saavate inimeste tulumaksu. Selleks tõstame kuni keskmist palka teenivate inimeste maksuvaba tulu 500 euroni kuus.
  - o Keskmisest palgast enam teenivate inimeste maksuvaba tulu hakkab sujuvalt kahanema sissetuleku kasvades ning maksuvaba tulu kaob 2 100 eurost suurema sissetuleku puhul.
  - o Säilitame tulumaksuvabastuse laste pealt ning lõpetame ühiste tuludeklaratsioonide esitamise võimaluse.
- Viime ellu järgmised muudatused maksupoliitikas:
  - o Jätame ära majutusasutuste käibemaksu tõusu 2017. aastal ning diislikütuse aktsiisi tõusu 2018. aastal. Tõstame maagaasi aktsiisi.
  - o Piirame eluasemelaenu intresside ja hoiseintresside tulust mahaarvamist.
  - o Tõkestame kasumi varjatud (laenuvana) väljaviimise Eesti äriühingutest.
  - o Lihtsustame tööandja sõiduautode eratarbeks kasutamise maksustamist. Tasutavad maksud seotakse auto võimsuse ja vanusega ning kaotatakse sõidupäevikud.
  - o Ebaausa konkurentsi vältimiseks rakendame vedelkütusele elektroonilised saatelehed.
  - o Alkoholi ja suhkru liigtarbimise vähendamiseks tõstame õlle, kääritatud jookide ja veini aktsiisi ning maksustame kõrge suhkrusisaldusega joogid.
  - o Väiksema kütusekulu ja keskkonnamõjuga sõiduautode eelistamiseks kehtestame sõiduauto võimsusest sõltuva ühekordse registreerimise tasu.
  - o Kehtestame pangalõivu finantsasutustele, pidades seejuures silmas nende üldist maksete koormust ja selle võimalikku ümberstruktureerimist.
- Hoiame riigieelarve keskmisena struktuurses tasakaalus. Varasema struktuurse ülejäägi kasutamisel ei tohi eelarve puudujääk ületada 0,5% SKT-st aastas. Pikaajaliselt tulutoovate taristuinvesteringute rahastamiseks kasutame tarvidusel täiendavat võõrkapitali.

III Demokraatia, riigivalitsemine ja kodanikuühiskond

- Viime läbi riigireformi.
- Vähendame õigusloome mahtu ja bürokraatiat.
- Vähendame riigivalitsemise kulusid, et tõsta säästlikkust ja läbipaistvust. Taotleme riigivalitsemise dubleerimise vähendamist.
- Kaotame maavalitsused, anname nende sisuliselt omavalitsuslikud ülesanded omavalitsustele ja nende ühisasutustele ning maavalitsuste riikliku järelevalve funktsioonid riigiametitele. Viime riigiasutusi maakondadesse.
- Töötame välja presidendivalimiste süsteemi muudatused.
- Analüüsime rahvaalgatuse kehtestamise ja rahvahääletuse laiendamise võimalusi.
- Viime sisse Euroopa Komisjoni liikme kandidaadi kuulamise Riigikogu täiskogus.
- Muudame valimiskampaaniad ideedepõhiseks, mitte raha- ja mahupõhiseks.
- Suurendame erakondade rahastamise läbipaistvust ja tugevdame järelevalvet.
- Võrdsustame e-hääletamise ja elukohajärgses jaoskonnas eelhääletamise perioodi. Tagame e-hääletamise turvalisuse ja läbipaistvuse.
- Töötame selle nimel, et luua tehnilised lahendused eelvalimiste perioodi lähendamiseks valimispäevale.
- Peame oluliseks suurendada naiste osakaalu riigijuhtimises. Soodustame Riigikogu, kohalike omavalitsuse volikogu ja Euroopa Parlamendi valimistel sooliselt tasakaalustatud nimekirju.
- Vähendame soolist palgalõhet.
- Ratifitseerime ja rakendame kiirelt Istanbuli konventsiooni.
- Moodustame omandireformi komisjoni, mis analüüsib selle reformi mõjusid ja lahendamata küsimusi.
- Korrastame vabaühenduste rahastamist, muutes selle stabiilsemaks ja eesmärgistatumaks.
- Kujundame selgema vabaühenduste kaasamist ja osalemist toetava poliitika. Soodustame sotsiaalset ettevõtlust.

IV Haridus- ja teaduspoliitika

- Motiveerime omavalitsusi lasteaiaõpetajate palkade tõstmisel kooliõpetajate palga alammäärani.
- Seame riiklikuks prioriteediks lasteaia eesti keele õppe kvaliteedi tõusu, tagades selleks vajalikud õppevahendid ja lasteaiaõpetajate täiendkoolituse.
- Tõstame õpetajate keskmise palga 2019. aastaks 120%-ni Eesti keskmisest palgast.
- Suurendame tugispetsialistide toetust kohalikele omavalitsustele, et tõsta lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavust.
- Loome võimalused ja üleminekusüsteemi Eestisse tagasi pöörduvate perede laste õppima asumiseks.
- Tõstame koolitoidu toetuse 1 euroni ning sätestame põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses koolipidajale kohustuse pakkuda kõigile õpilastele tasuta koolilõunat, et koolides pakutav toit oleks tervislik ja kättesaadav.
- Tõhustame ja rahastame koolikiusamise vastaseid tegevusi.
- Jätkame riigigümnaasiumite arendamist, gümnaasiumivõrgustiku korrastamist ning lubame ka pärast 2023. aastat gümnaasiumite pidamist omavalitsuste poolt. Tagame maakonnakeskustest kaugemal asuvate maagümnaasiumite kõrgema rahastuse.
- Tagame erakoolide tegevustoetuse kohaliku omavalitsuse keskmisel tasemel. Loome jätkusuutliku erakoolide rahastamise kava 2020+.
- Tagame vähemalt keskhariduse või kutsequalifikatsiooni omandamise kõigile noortele.
- Jätkame kutsehariduse lõpetajate oskuste kooskõlla viimist tööturu vajadustega. Selleks jätkame üleminekut väljundipõhiste õppekavadele, laiendame praktikavõimalusi ja suurendame tööandjate osalust õppekavade sisu ja tulemuste kujundamisel
- Sidustame Töötukassa ja HTM-i tegevused tööturu- ja õpipoisikoolituste pakkumisel. Ühtlustame erinevate asutuste tööturgu toetavad tegevused ja lõpetame dubleerimise.

- Viime ellu noorte huvitegevuse toetuse kontseptsiooni.
- Kasvatame noorte võimalusi osaleda tööelus, sh õpilasmalevates, luues täiendavaid motivatsioonimehhanisme tööandjatele ja vähendades noorte töötamisega seotud piiranguid.
- Motiveerime tööandjaid palkama noori spetsialiste.
- Laiendame IT-õppe võimalusi erinevatel haridustasemetel.
- Seame eesmärgiks viia teadus- ja arendustegevuse rahastamise 1 protsendini SKT-st.
- Peame vajalikuks suurendada erasektori tellimusel või erasektoriga koostöös toimuva teadus- ja arendustegevuse osakaalu. Töötame välja ettepanekud ettevõtete teadus- ja arendustegevuse stimuleerimiseks ja erasektori vahendite suuremaks kaasamiseks.
- Teaduse rahastamisel lähtume sihist saavutada baasfinantseerimise ja projektipõhise rahastamise tasakaal tasemel 50/50.
- Teadus- ja arendustegevuseks kvaliteetse järelkasvu tagamiseks tõstame doktorantide stipendiume.

V Kultuur ja sport

- Tagame kõigile Eesti elanikele võimaluse luua kultuuri ja sellest osa saada sõltumatult regionaalsetest, sotsiaalsetest, kultuurilistest, etnilistest, vanuselistest, soolistest või teistest individuaalsetest eripäradest ja -vajadustest.
- Eesti keele hoidmine ja areng on põhiseaduslik väärtus.
- Kultuuris ja spordis töötavad tippspetsialistid peavad olema väärikalt tasustatud. Jätkame kultuuritöötajate palgatõusu ja sotsiaalsete garantiide loomist loovisikutele.
- Me ei muuda Kultuurkapitali aluspõhimõtteid.
- Toetame kultuurivaldkonnas loomevaldkondade ekspordi ja rahvusvahelistumist, tugevdades Eesti loomingu rahvusvahelisi võimalusi ning panustades seeläbi Eesti rahvusvahelisse tuntuusse ja mainesse. Suurendame Film Estonia mahtu.
- Loome üleriigilise ruumilise planeerimise kompetentsi koondamiseks ministeeriumite-ülese ekspertkogu koostöös Eesti Arhitektide Liiduga.
- Kaitseme Eesti pärandväärtuste säilimist ja reformime muinsuskaitsekorraldust.
- Jätkame spordi rahastamise reformi, et luua läbipaistev ja kindel finantsbaas spordiorganisatsioonidele. Sealhulgas täiendame sportlaste, treenerite ja kohtunike sotsiaalsete garantiide süsteemi ning vähendame bürokraatiat riigi ja spordiorganisatsioonide omavahelistes suhetes.
- Tõstame ujumise algõpetuse taset.
- Jätkame rahvusvähemuste kultuuriseltside ja pühapäevakoolide toetamist.

VI Integratsioon

- Tagame riigi poolt kehtestatud keelenõuete täitmiseks vajaliku ja kvaliteetse eesti keele õppe kättesaadavuse. Rajame Narva ja Tallinna eesti keele majad, mis korraldavad tasuta eesti keele kursusi, töötavad välja õppe- ja metoodilisi materjale jm.
- Seame riiklikuks prioriteediks lasteaias, põhikoolis, gümnaasiumis ja kutseõppekeskustes eesti keele õppe kvaliteedi tõusu, tagades selleks vajalikud õppevahendid ja õpetajate täiendkoolituse.
- Käivitame pilootprogrammi, lubades pedagoogiliselt põhjendatud paindlikkust keele- ja aineõppe teostamisel kindlaks määratud mitmekeelsetes gümnaasiumites koos süvendatud eesti keele õppega, et gümnaasiumilõpetajad saavutaksid kuue aasta jooksul eesti keele C1-taseme.
- Võimaldame Eesti Vabariigi kodakondsust soovivatele inimestele lepingut, mille kohaselt pakub riik tasuta eesti keele kursusi kõigile, kes soovivad Eesti kodakondsust taotleda ning võimaldab neile keeleõppeks tasustatud õppepuhkust.
- Säilitame senised kodakondsuspoliitika aluspõhimõtted.

- Võimaldame taotluse alusel naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsust Eestis sündinud alla 15-aastastele lastele, kelle vanem või vanemad on kas määratlemata kodakondsusega isikud või kolmanda riigi kodanikud ning elasid Eestis püsivalt enne 20.08.1991, kui lapse vanemad või last üksi kasvatav vanem või täisealiseks saades laps esitab taotluse kolmanda riigi kodakondsusest loobumiseks.
- Tõstame venekeelse elanikkonna teadlikkust õiguskeskkonnast ja tagame neile riigi õigusabi.

VII Keskkond ja energeetika

- Keskkonnapoliitiliste otsuste (keskkonnakaitse, metsandus, jahindus, kalandus, jäätmed, õhusaaste, loodusvarade kasutamine, taaskasutus) kujundamisel lähtume teaduspõhisest lähenemisest ning kestlikust ja heaperemehelikust kasutamisest.
- Rakendame meetmed, mis tagavad olmejäätmete ringlussevõtu 2030. aastaks vähemalt 65% ulatuses. Määrame kindlaks riigi ning omavalitsuste vastutuse jagunemise jäätmete taaskasutamisel, korraldatud jäätmeveo teostamisel ja ringlussevõtu eesmärkide täitmisel.
- Metsanduse raiemahud ei tohi olla suuremad kui Eesti metsa juurdekasv.
- Tagame eramaade looduskaitseliste piirangute võrdse kompenseerimise maaelu arengukava raames ka väljaspool Natura alasid ning soovime kiirendada looduskaitseliste maade väljaostmist maaomanikelt.
- Kasutades Eesti puhtast keskkonnast tulenevat konkurentsieelist, arendame mahetoodete ja -teenuste eksporti, mis loob Eesti eri paigus uusi töökohti.
- Võtame vastu Eesti energiamajanduse arengukava, mille kohaselt suureneb 2030. aastaks taastuvenergia osakaal elektrienergia lõpptarbimises vähemalt 50%-ni ja tarbitavast soojusenergiast 80% toodetakse biokütusest.
- Energiajulgeoleku kindlustamiseks:
  - o teeme ettevalmistusi Eesti elektrivõrgu sünkroniseerimiseks Euroopa sagedusalasse 2025. aastaks,
  - o toetame Balticconnectori rajamist,
  - o peame oluliseks regionaalse LNG-terminali rajamist Eestisse.
- Energiasektori stabiilse ja põhjendatud maksustamise tagamiseks seome põlevkivi ressursitasu sellest valmistatavate toodete (põlevkiviõli, elekter) turuhinnaga.
- Maavarade säästlikuks ja efektiivseks kasutamiseks loome Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumi valitsemisalas riikliku Geoloogiateenistuse, mis uurib ja kaardistab Eesti maavarad.
- Toetame elamute rekonstrueerimist tõhusama energiakasutuse saavutamiseks.

VIII Kohalikud omavalitsused ja regionaalpoliitika

- Kohalike omavalitsuste otsustusõiguse ja vastutuse suurendamiseks ühiskonnaelu juhtimisel ja korraldamisel viime ellu haldusreformi.
- Tõstame kohalike omavalitsuste tulubaasi, tasandades kriisiaegset üksikisiku tulumaksu protsendi langust.
- Suurendame kohaliku omavalitsuse finantsautonoomiat. Anname omavalitsustele üle osa riiklikke ülesandeid koos vastava rahastusega.
- Anname maakondliku ühistranspordi korralduse koos tänase dotatsiooni ja täiendavate vahenditega üle kohalikele ühistranspordikeskustele või kohalikele omavalitsustele.
- Kiirendame reformimata riigimaade üleandmist kohalikele omavalitsustele.
- Loome meetme kohalike omavalitsuste elamufondi investeringute toetamiseks.
- Töötame välja Ida-Virumaa programmi, mis sisaldab vajalikke investeringuid infrastruktuuri ja inimeste elukvaliteedi parandamiseks. Viime Sisekaitseakadeemia Narva.
- Muudame riigikaitse- ja julgeolekualased kinnisasja omandipiirangud objektipõhiseks.
- Soodustame regionaalsete töökohtade loomist ja töötame välja vastava programmi.
- Suurendame riiklikke investeringuid teedehitusse.
- Töötame välja regionaalse raudteevõrgu arendamise kava.

IX Maaelu

- Tõstame põllumajandusvaldkonna rahastust üleminekutoetuse maksimaalse määra ulatuses.
- Suurendame 2017. aastal kriisiabile suunatavaid vahendeid.
- Tõstame seoses kriisiga tõuaretustoetusi seakasvatajatele.
- Seisame Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika läbirääkimistel ühtse ja üleeuroopalise ÜPP ja ühisturu säilimise ja tugevnemise eest, kus kõikidel riikidel oleks tagatud võrdsed

konkurentsitingimused. Hoidume põhjendamatult EL-nõuetest karmimate nõuete kehtestamisest.

- Looma põllumajandustootjatele paremad võimalused võimekuse kasvuks toiduainetes tarneahelas.
- Koostame Eesti biomajanduse arengukava.
- Kehtestame seadusega viljaka põllumajandusmaa kaitse.

X Siseturvalisus ja õigusruum

- Tugevdame kogukonnakeskset politseitööd ja piirkonnapolitsei võrgustikku eeskätt maapiirkondades.
- Laiendame kohalike omavalitsuste võimalusi avaliku korra tagamisel.
- Suurendame riigi suutlikkust kriiside lahendamisel ja tõstame politsei kiirreageerimisvõimekust.
- Parandame päästjate ja demineerijate kaitsevarustust ning kaasajastame päästetehnikat.
- Toetame vabatahtlike päästekomandode võrgustiku laiendamist ja tugevdamist ning tagame vabatahtlikele päästjatele sotsiaalsed garantiid.
- Vähendame õnnetussurmasid ning -juhtumeid läbimõeldud ennetustegevuse ja tõhusama järelevalvega.
- Tagame julgeolekuasutustele piisavad vahendid, et tõkestada Eesti riigi julgeolekut ohustavaid tegevusi. Panustame koostöösse liitlastega terrorismi ennetamisel ja tõhusa eelhoiatuse toimimisel.
- Ehitame välja idapiiri.
- Süüteoennetuse suunamine eeskätt lastele ja lapsevanematele, viies ellu neile suunatud tõenduspõhiseid ennetusprogramme. Alaealiste õigusrikkumistele reageerimisel eelistame perepõhiseid sekkumisi. Suurendame tsiviil- ja kriminaalkohtutes kohtunike spetsialiseerumist laste ja peredega seotud kohtuasjades.
- Ennetame ja vähendame lähisuhtevägivalda süsteemse riskiperede kaardistamise ja suunamise ning ametkondade koostöö abil. Ratifitseerime ja rakendame Istanbuli konventsiooni.
- Rakendame laiemalt kuritegeliku vara konfiskeerimist.
- Seame raskemate liiklusrikkumiste puhul trahvid sõltuvusse sissetulekust (alkoholijoores juhtimine, kiiruse ületamine 40 km/h või enam).
- Laiendame õigusabi võimalusi ja viime ellu esmatasandi õigusnõustamise reformi.
- Jätkame represseeritute ja nende esindusorganisatsioonide toetamist.
- Vaatame läbi võlgade ümberkujundamise ja saneerimise põhimõtted, tugevdades eeskätt kodulaenuvõtjate kaitset.
- Jätkame Eesti riigi senist rändepoliitikat. Me ei toeta kohustuslikku kvoodisüsteemi varjupaigataotlejate ümberasustamisel ja -paigutamisel.
- Teadvustame totalitaarrežiimide kuritegusid, rajades Tallinnasse rahvusvahelise kommunismikuritegude keskuse ning Maarjamäe kommunismiohvrite memoriaali.

XI Sotsiaalpoliitika ja tervishoid

- Suurendame riikliku pensioni baasosa ja vähendame palgakomponendi osakaalu, eesmärgiga kujundada pensioni I sambast solidaarsem ja võrdsem sissetulek eakatele.
- Viime läbi pensionireformi, mis arvestab Eesti tööealiste inimeste vähenemist ning vanemaealiste arvu kasvu. Tulevikus seome pensioniea oodatava keskmise elueaga, võimaldame valida endale sobivaima aja pensionile minekuks, võtta pensioni välja osaliselt või pensioni maksmise peatada.
- Tagame eripensionites selguse ja võimaldame kõikidele ligipääsu teisele pensionisambale.
- Rakendame emapensionit, et väärtustada lapsi kasvatavaid vanemaid.
- Looma vanemapuhkuste ja hüvitiste süsteemi, mis on piisavalt paindlik, pakub vanematele erinevaid valikuvõimalusi, toetab vanemate osalust tööturul ja laste kasvatamise jagamist vanemate vahel. Fikseerime vanemahüvitise ülempiiri.
- Tõstame lasterikka pere toetuse (3-6 lapsega perele) 300 euroni kuus.

- Kustutame raske puudega laste vanemate õppelaenuid.
- Vähendame omastehooldajate koormust, võttes arvesse hoolduskoormuse rakkerühma ettepanekuid.
- Taastame 250-eurose matusetootuse kõigile, suunates vastavad vahendid kohalikele omavalitsustele.
- Tagame Eesti inimestele arstiabi parema kättesaadavuse ning tervishoiusüsteemi jätkusuutlikkuse. Astume samme Haigekassa kulude tõhustamiseks ja tulude suurendamiseks muudest allikatest.
- Me ei vähenda sotsiaalmaksus ravikindlustuse osa (13%).
- Hüvitame suuremas määras kõrgendatud ravivajadustega inimestele ravimitele tehtud kulutused.
- Toetame esmatasandi tervishoiuteenuste kättesaadavuse edasist parandamist.
- Võimaldame töötajate terviseedendamise soodustamiseks ettevõtetel kuni 100 euro ulatuses kvartalis katta töötajate tervise parandamisega seotud kulusid.
- Töötame välja tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse süsteemi.
- Tervishoiuteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks investeerime E-tervise lahendustesse ning viime läbi personaalmeditsiini pilootprojekti.
- Seame eesmärgiks vähendada alkoholitarbimist ja sellest tulenevaid tervisekahjusid. Kehtestame seadusega täiendavad alkoholi reklaami- ja müügipiirangud.
- Rahastame emakaelavähi vastast vaktsineerimist.
- Tõhustame HIV ja AIDSi ennetustööd ja ravi.